

УДК 376.352.04

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІМПРОВІЗОВАНОЇ МУЗИЧНОЇ ГРИ ЯК МЕТОДУ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Гладченко І. В.

У статті розкрито дидактичні основи розвитку музичних здібностей у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку шляхом використання імпровізованої музичної гри. На основі огляду наукових джерел стосовно проблеми визначено, що залученню дітей до музичної діяльності приділяється особлива увага. Розглянуто вплив музичного навчання на розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями, формування у них музично-естетичної свідомості та духовне становлення. Зазначено провідні труднощі впровадження імпровізованої музичної гри в освітній процес та стратегії їх подолання в умовах інклюзії.

Ключові слова: музика, музична діяльність, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, імпровізована музична гра.

The article reveals the didactic foundations of the development of musical abilities in children with intellectual disabilities through the use of improvised musical play. Based on the review of scientific sources on the problem, it is determined that special attention is paid to the involvement of children in musical activities. The influence of musical education on the development of children with intellectual disabilities, the formation of their musical and aesthetic consciousness and spiritual formation is considered. The main difficulties of introducing improvised musical play into the educational process and strategies for overcoming them in the context of inclusion are indicated.

Key words: music, musical activity, children with intellectual disabilities, improvised musical play.

Залучення до музики визначається одним з важливих шляхів естетичного виховання дитини, оскільки особливо сильно музика впливає на почуття, а через почуття на ставлення до явищ, які оточують [4].

Музичний розвиток розглядається як процес і результат розвитку музично-творчих здібностей учня, що виводить його на якісно новий рівень загальнокультурної діяльності [5].

Музична діяльність передбачає не тільки сприйняття музики, а й здатність дитини до виконавської діяльності на основі усвідомленого досвіду: спів, інструментальна гра, ритмічний рух. За допомогою співу, гри на музичних інструментах також можна розвинути іншу музичну здатність – уміння уявити й відтворити висоту музичних звуків у мелодії. Розвиток цієї здатності потребує розумових операцій: порівняння, аналізу, зіставлення, запам'ятовування – і,

відповідно, впливає не тільки на музичний, а й на загальний розвиток дитини.

Перетворення через музичне мистецтво загальнолюдських цінностей на особистісні, які мають прояв у життєдіяльності людини, стають тим ключовим моментом, який визначає значення музичного мистецтва у гуманістичному вихованні особистості [6].

Сучасність висуває до музичного навчання нові вимоги, зокрема:

- створення умов, надання шансу кожній дитині для пошуку та вияву індивідуальних для неї способів спілкування з музикою;
- творчий розвиток природної музикальності;
- вивільнення первинної креативності, створення умов для спонтанних творчих проявів;
- допомога у формуванні внутрішнього світу та самопізнання (емоційно-психічний розвиток та саморегуляція).

Наразі відомо, що діти з порушеннями інтелектуального розвитку, окрім труднощів з опрацюванням мовлення та іншими нейрокогнітивними порушеннями, мають дефіцит сприйняття музики та ритму [2]. Це пояснюється недостатнім рівнем сформованості слухових, перцептивно-моторних навичок і навичок синхронізації. Під час музично-ритмічних занять у класі діти також зазнають труднощів з концентрацією та стійкістю уваги.

Вочевидь, музичний розвиток зумовлює унікальний вплив і на розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями: формується емоційна сфера, удосконалюється мислення, діти починають сприймати красу в мистецтві та житті. Лише через розвиток емоцій, інтересів, смаків дитини можна долучити її до музичної культури, закласти її основи. Формування музично-естетичної свідомості в процесі музичної діяльності має вплив на подальший розвиток особистості та її духовне становлення [1; 3].

Міжнародний досвід (Constanti F., Jacob U., Pillay J., Oyefeso E. та ін.) вивчення впливу музикотерапії на розвиток дітей із порушеннями психофізичного розвитку також свідчить про ефективність такої взаємодії [8-12],

що має прояв у наступному:

1. Активізуються пізнавальні процеси (музична терапія та наочні ілюстрації позитивно впливають на формування стійкості уваги; музика й танець сприяють залученості, зосередженості та корегують поведінку в різних навчальних ситуаціях; музична терапія посилює зв'язок між мовленням і співом; ритмічні рухи в музиці допомагають розвивати моторику та дихання; улюблена музика може покращити настрій, увагу та загальну здатність до навчання).

2. Покращується соціальна взаємодія та самовираження (музично-ритмічна діяльність забезпечує комунікацію та самовираження; розширює можливості дітей, пропонуючи вибір і мотивуючи рухи).

3. Здійснюється індивідуальний підхід до навчання (музично-ритмічна взаємодія надає можливість зорієнтуватися на індивідуальні потреби. Її можна використовувати для структурування вправ, покращення пам'яті, оптимізації навчання).

4. Відбувається позитивний вплив на емоційно-вольову сферу (музика обробляється іншою зоною мозку, ніж мовлення, тому музичний супровід полегшує засвоєння інформації. Заняття музикою допомагають знайти альтернативу тривозі та дискомфорту).

5. Забезпечується інтеграція в процес навчання в класі (музика й танець - засоби, які суттєво впливають на результативність процесу навчання дітей з порушеннями інтелекту. Педагоги визнають ефективність цих засобів стосовно засвоєння знань і концентрації уваги, підвищення впевненості дитини в собі, поліпшення групової роботи).

У практиці музичного навчання впроваджуються елементарні інноваційні форми музичної імпровізації. В основі такої технології лежить спільна творчість, що поєднує в собі спів, ритмізоване мовлення, гру на дитячих музичних інструментах, танець, імпровізований рух під музику, озвучування віршів і казок, пантоміму та імпровізовану театралізацію. Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку гра слугує засобом навчання, що сприяє розвиткові

учня як цілісної особистості. Різні форми ігрової діяльності формують навички музично-ритмічної діяльності, сприймати, емоційно переживати музику, програвати різні ролі. Таким чином, ігрова діяльність забезпечує цілісний досвід навчання і можливості для розвитку музичної сприйнятливості та творчих здібностей учнів [7].

Музичну гру можна охарактеризувати як втілення у життя бажань, задоволення, успіхів і навчальних зусиль, метою якої є задоволення потреби дитини у сприйнятті навколишнього світу та свого «Я» шляхом засвоєння мови художніх образів. За допомогою різних видів музичної діяльності: сприйняття, виконання, творчості, педагог залучає дитину до процесу спілкування з музикою.

Використання під час музично-ритмічної діяльності імпровізованої музичної гри – це чудовий спосіб розвитку уяви та музичних здібностей у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. У процесі такої музично-ігрової взаємодії діти можуть проявити себе, навчитися відчувати музику, реагувати на неї та створювати свої власні мелодії.

Цей підхід спрямований на заохочення соціальних ігор і взаємодії. Наведемо ключові складові цього методу:

1. Стислий огляд:

- Метод імпровізованої музичної гри (ІМГ) – це стратегія, яка заохочує спонтанну музичну гру серед дітей. Її також можна використовувати в загальноосвітньому просторі, де взаємодіють діти з різним рівнем пізнавальної діяльності.

2. Методичні кроки:

- Привернення уваги: музика використовується для привернення уваги дітей і залучення їх до ігрової взаємодії.
- Створення очікування: Музика створює основу для взаємодії. Діти очікують залученості.
- Встановлення ігрового діалогу: Музика постає засобом спілкування та взаємодії.

3. Музично-дидактичні технології:

- Соціально-комунікативний підхід: реагування на зміни в ігровій поведінці дітей за допомогою музики та спілкування. Використання доступних засобів комунікації.

- Підтримка ініціативності та активності участі під час імпровізованої музичної гри: використання виразних музичних прийомів, щоб зацікавити дітей до здійснення доступних видів музично-ритмічної діяльності.

- Заохочення до відпрацювання навичок музично-ритмічної діяльності: використання музики для прояву творчості під час ігрової взаємодії.

- Завершення гри: використання музичних підказок, що сигналізують про закінчення вправи.

4. Значення для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку:

- Імпровізована музична гра інтегрується в інклюзивне середовище, у якому можуть брати участь усі діти: сприяє соціальній взаємодії, творчості та формуванню комунікативних навичок.

Під час музично-ритмічної взаємодії з використанням методу імпровізованої музичної гри включення спеціального інструментарію та реквізиту може посилити ефект. Вважаємо за необхідне надати орієнтовний перелік реквізиту для використання в ІМГ:

Прості ударні та шумові інструменти:

- Ручні барабани: Маленькі ручні барабани або тамбурини дають змогу дітям вивчати ритм і ритм.

- Шумові інструменти: маракаси, різноманітні шейкери, кабаци забезпечують слуховий зворотний зв'язок і стимулюють рухову діяльність.

- Дзвіночки: Бубонці або наручні дзвіночки додають чудового звукового ефекту.

Мелодійні інструменти:

- Ксилофони або металофони: спонукають дітей до відтворення та створення простих мелодій.

- *Boomwhackers*: легкі, порожні, кольорові пластикові трубки різної довжини, що при ударі видають різні звуки.

Предметні та наочні посібники:

- Шалики або стрічки: діти можуть рухати ними в такт музиці, посилюючи візуальний аспект.

- Ляльки: використовуються для створення ігрової взаємодії під час музичної гри.

- Картинки або сюжетні картки: візуальні образи, що мотивують та надихають на музичні теми або сюжети.

- Голос та перкусія тіла:

- Дослідження голосу: заохочення дітей видавати різні звуки своїм голосом.

- Перкусія тіла: плескання, тупання або постукування руками та ногами можуть бути ритмічними та веселими.

Уявний реквізит:

- Чарівні палички: можуть перетворювати звуки або створювати музичні заклинання.

- Скрині зі скарбами: уявні скрині (звичайні паперові або пластикові коробки), що наповнені музичними скарбами (наприклад, різноколірними шаликами, стрічками, дзвіночками тощо).

Звісно, добирати й адаптувати інструментарій та реквізити для проведення імпровізованої музичної гри необхідно з урахуванням інтересів, уподобань та рівня пізнавальних можливостей дитини з порушеннями інтелектуального розвитку.

Варіанти імпровізованої музичної гри:

Музична історія. Діяльність педагога полягає в тому, що він починає гру, створюючи музичну атмосферу за допомогою відповідних інструментів або голосу. Потім долучаються учні, додаючи свої звуки та мелодії. Разом вони створюють унікальну музичну історію, яка може бути веселою, загадковою або

навіть сумною.

Музичні рухи. Діти починають рухатися під музику, виявляючи різні емоції та стани. Приміром, вони можуть танцювати швидко і весело під веселу мелодію або повільно та плавно під мелодію, яка викликає смуток.

Співанки для ранкових зустрічей. Навчання дітей розпочинається із простих пісень, які допоможуть встановити розклад дня і створити позитивну атмосферу. Також можна придумати пісні, пов'язані з повсякденними справами (як-от чищення зубів, одягання). Співанки про звичні дії можуть зробити їх приємнішими та більш привабливими для запам'ятовування.

Гра «Зоопарк інструментів». Діти ознайомлюються та мають змогу дослідити різні музичні інструменти. Цей сенсорний досвід є приємним і пізнавальним.

Гра на барабанах. Діти отримують можливість висловити свої почуття за допомогою гри на барабанах. Барабанні кола сприяють вивільненню енергії, отже, використовуються з терапевтичною метою.

Гра з шаликом. Різнокольорні шалики використовуються для вивчення руху, ритму та сенсорних відчуттів. Діти можуть махати, кружляти й танцювати з шаликами під музичний супровід.

Ритмічний мікс. Використання Body Percussion (тілесна перкусія), ритмічних вправ, вивчення різних ритмів за малюнками. Ритмічні вправи покращують координацію та підвищують концентрацію уваги.

Гра «Слухаємо та творимо». Діти за допомогою зорових, слухових та кінестетичних відчуттів малюють, танцюють, зображують доступним способом те, що відчувають від прослуховування певного музичного твору.

Отже, музика постає потужним інструментом для самовираження, спілкування та отримання задоволення, незалежно від інтелектуальних здібностей дитини. Водночас музично-ритмічна діяльність – провідна корекційно-розвиткова складова навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Метод ІМГ заохочує стихійну музичну гру та

базується на ключових компонентах: привернення уваги, створення очікування, встановлення ігрового діалогу та використання музичних технік. ІМР не потребує спеціальної музичної підготовки – це спонтанність і гра.

Однак, при впровадженні імпровізованої музичної гри в освітній процес в умовах інклюзивного навчання педагоги можуть зіткнутися з низкою труднощів. В таблиці 1 зазначено деякі з них і шляхи їх вирішення.

Таблиця 1.

Труднощі впровадження ІМГ в освітній процес та стратегії їх подолання в умовах інклюзії

№ з/п	Труднощі	Сутність проблеми	Шляхи (стратегії) вирішення
1.	<i>Відсутність впевненості або музичної підготовки</i>	Окремі педагоги можуть бути не впевнені у своїх музичних здібностях або не мати спеціальної підготовки	Зазначте, що ІМГ - це спонтанність і гра. Заохочуйте вчителів вивчати прості музичні техніки та поступово зміцнювати впевненість у собі. Моделюйте ІМГ під час семінарів, щоб продемонструвати її доступність
2.	<i>Обмеження за часом</i>	Щільний графік роботи освітньої установи може обмежувати час, відведений для занять музикою.	Інтегруйте ІМГ в поточний розпорядок дня. Це може бути коротке перехідне заняття, спосіб привернути увагу дітей або короткий музичний момент під час кола, зміна діяльності на уроці тощо.
3.	<i>Інклюзія дітей із порушеннями психофізичного розвитку</i>	Педагоги можуть замислитися над питанням, як адаптувати ІМГ для дітей з різним рівнем пізнавальних можливостей.	Додайте приклади адаптації: Спростіть музичну взаємодію для дітей із затримкою розвитку. Використовуйте візуальні підказки або жести водночас із музикою. Заохочуйте підтримку однолітків і співпрацю.
4.	<i>Керівництво класом</i>	Контроль за групою збуджених дітей під час ІМГ може бути складним завданням.	Встановіть чіткі очікування: Навчайте дітей сигналів для початку та зупинки музичної гри. Використовуйте наочні посібники (як-от музичний знак «пауза», «стоп») для позначення переходів.
5.	<i>Обмежені ресурси</i>	Не у всіх освітніх закладах є різноманітні музичні інструменти та матеріали.	Будьте винахідливі: Використовуйте повсякденні предмети (як-от дерев'яні ложки, пластикові контейнери) в якості імпровізованих інструментів.

			Співпрацюйте з батьками або членами громади, щоб придбати необхідні інструменти.
6.	Рівні залученості дітей	Деякі діти можуть відмовлятися брати участь або швидко втрачати інтерес.	Підтримуйте грайливість: Поєднуйте музику з рухом, реквізитами та розповідями історій. Спостерігайте за вподобаннями дітей і відповідним чином адаптуйте музичний зміст.
7.	Оцінювання та документація	Документування досвіду ІМГ для визначення цілей оцінювання може бути не враховано.	Слід додати ІМГ до наявної документації. Записуйте короткі відео- або аудіокліпи музичної взаємодії. Включіть спостереження за реакцією дітей під час ІМГ у портфоліо.

Отже, використання під час музично-ритмічної діяльності різних видів імпровізованої музичної гри сприяє формуванню та розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями музикального слуху, ритмічних навичок та творчого мислення. Вони також сприяють формуванню позитивного ставлення до музики та надихають до творчості.

Педагогам також слід пам'ятати, що труднощі – це можливість для зростання. Відтак необхідно створити сприятливі умови та облаштувати освітнє середовище для співпраці, де вчителі зможуть навчатися одне в одного й радіти тому, що вони займаються музикою зі своїми талановитими учнями.

Література:

- 1 Картава Ю.А. (2015). Виховний вплив музичного мистецтва на формування особистості дитини. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 3 (47), 274-281.
- 2 Коломійцева О.В. (2009). Психологічні особливості емоційного сприймання музики розумово відсталими дітьми: дис. канд. наук: 19.00.08. К., 255.
- 3 Квітка Н. (укл.). (2013). Програмно-методичний комплекс «Навчання музики дітей зі складними (комбінованими) порушеннями психофізичного розвитку». К., 82.
- 4 Кушка Я. (2007). Методика музичного виховання дітей. Навч. посібн. Вінниця : Нова Книга, 216.
- 5 Падалка Г.М. (2008). Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К. : Освіта України, 274.
- 6 Фоломєєва Н.А. (2001). Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.07. «Теорія і методика виховання». АПН України. Ін-т пробл. виховання. К., 22.
- 7 Cartagena, N. F. (2021). Developing musical sensitivity and creativity through various forms of play activities. Malaysian Journal of Music, 10(2), 74-89.

- 8 Constanti, F. A. (2015). Emotional effects of music therapy on children with special needs. *J. Plus Educ.* 12A, 178-183.
- 9 Hande, Vasudha and Hegde, Shantala. «Deficits in Musical Rhythm Perception in Children with Specific Learning Disabilities». 1 Jan. 2021 : 187-193.
- 10 Jacob, U. S., Pillay, J., & Oyefeso, E. O. (2021). Attention span of children with mild intellectual disability: Does music therapy and pictorial illustration play any significant role?. *Frontiers in Psychology*, 12, 677-703.
- 11 Music and Dance as Learning Interventions for Children with Intellectual Disabilities. (2013). *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(10), 68. <https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/1157>
- 12 Viorel, A. (2017). Music Therapy for children with intellectual disabilities. *Science, Education and Innovation in the Arts*, 47-54.

УДК 373.2.035:316.772.4

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Демчишина Л. І.

У статті зазначені чинники успішної взаємодії логопеда з дошкільниками, котрі мають мовленнєві порушення. Окреслено умови, що сприяють формуванню у дітей потреби мовленнєвого спілкування.

Ключові слова: комунікативна взаємодія, педагогічна діяльність, психологічна підтримка, розвиток мовлення, ігрова діяльність, розвиток дитини.

The article describes the factors of successful interaction between a speech therapist and preschoolers with speech disorders. The conditions that contribute to the formation of children's need for speech communication are outlined.

Key words: communicative interaction, pedagogical activity, psychological support, speech development, play activity, child development.

Актуальність. Тема комунікативної взаємодії з дітьми дошкільного віку залишається надзвичайно актуальною, особливо в умовах війни в Україні. Військові конфлікти можуть викликати стрес та тривогу у дітей, і ефективна комунікація з вчителем може допомогти їм впоратися з цими емоціями.

Педагоги мають велике значення у створенні сприятливого середовища для дітей, де вони можуть відчувати підтримку, розуміння та безпеку. Комунікація з дітьми є ключовим елементом їхнього розвитку та допомагає їм розуміти світ навколо себе, відчувати себе важливими та знаходити способи